

SECTION 2. CONSTITUTIONAL AND MUNICIPAL LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-4>

CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION OF THE TERRITORIAL ISSUES: EXPERIENCE OF EUROPEAN COUNTRIES

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПИТАНЬ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Grynychak A. A.

*PhD, Docent, Associate Professor of
State Building Department
Yaroslav Mudryi
National Law University
Kharkiv, Ukraine*

Гринчак А. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державного
будівництва
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Як національне конституційне право держав взагалі регламентує питання територій? Територіальні спори історично були ґрунтом для воєн, але у ХХ столітті встановився крихкий баланс і держави – члени ООН погодилися визнавати непорушність існуючих державних кордонів і поважати цілісність територій одна одної.

Можливо, відсутність норм у більшості європейських конституцій щодо визначення меж територій пояснюється тим, що національні території визначаються міжнародним правом?

Більшість конституцій містять окремі положення, які прямо вказують на національну територію. У багатьох закріплено територіальну цілісність, неподільність або невідчужуваність. Наприклад, ст. 185 Конституції Кіпру закріплює, що територія республіки єдина і неподільна, а ст. 2 Конституції Болгарії передбачає, що територіальна цілісність Болгарії є непорушною, ст. 11 Конституції Чехії – територія республіки є неподільним цілим [1].

Багато конституцій містять конкретні положення про порядок зміни національної території. Наприклад, державні кордони Чехії можуть бути змінені тільки конституційним законом (ст.11). За ст. 158 Конституції Болгарії спеціально обраний орган – Великі народні збори, а не звичайний парламент, вирішують питання про зміну території. В Іспанії потрібна згода Генеральних кортесів щодо угод, які зачіпають територіальну цілісність держави (ст. 94). У Данії король без згоди Фолькетингу не може підписувати акти, за якими територія королівства збільшується чи зменшується (ст. 19) [1].

Часто конституції накладають на вищі органи влади держави зобов'язання захищати національну територію: наприклад, за ст. 91 Конституції Бельгії король забезпечує територіальну цілісність, за ст. 94 Конституції Хорватії президент несе відповідальність за захист незалежності і територіальної цілісності республіки. Подібні положення містяться у конституції Кіпру щодо всіх посадовців: президента і віце-президента (ст. 42), міністрів (ст. 59), депутатів парламенту (ст. 69), членів місцевих зборів (ст. 100) [1].

Відповідний обов'язок захисту території може бути встановлений для громадян (наприклад, за ст. 97 Конституції Нідерландів усі здатні до військової служби громадяни зобов'язані захищати незалежність держави і її територіальну цілісність).

У більшості конституцій закріплено, що захист територіальної цілісності є законною підставою для обмеження особистих і політичних прав: наприклад, у Хорватії здійснення права на свободу асоціацій обмежено заборонаю будь-якої насильницької загрози єдності і територіальної цілісності.

Усі конституції європейських держав гарантують громадянам свободу пересування в межах території держави та гарантії проти екстрадиції чи вигнання своїх громадян (наприклад, ст. 35 Конституції Болгарії, ст. 21 конституції Андорри, ст. 13 Конституції Кіпру, ст. 14 Конституції Чехії тощо гарантують громадянам право оселитися в будь-якій точці країни, вільно пересуватися, в'їзду і виїзду з території держави [1].

Кожен із вищевикладених аспектів регулювання передбачає певне конституційне розуміння національної території. Однак очевидно, що навіть без них національні конституції відштовхуються від певного розуміння своєї національної території. Хоча лише деякі із конституцій безпосередньо географічно окреслюють свою територію, але усі національні конституції мають її на увазі як незаперечний факт.

Наприклад, у деяких конституціях йдеться про те, що територія є такою ж, якою вона була на певну дату, зазвичай безпосередньо перед набуттям чинності конституцією. Наприклад, ст.1 Конституції Мальти передбачає, що її територія складається з острова Мальта, острова Гозо й інших островів Мальтійського архіпелагу, включаючи їх територіальні води; ст. 5 Конституції Португалії закріплює, що її територія охоплює історичні території на європейському континенті і архіпелаги Азорський і Мадейру; за ст.3 Конституції Латвії її територію в межах, встановлених міжнародними угодами, складають Відземе, Латгале, Курземе й Земгале [1].

Зазвичай конституції щодо підкреслення територіальної цілісності і визначення державних кордонів містять або посилення на міжнародне право в цілому (як, наприклад, ст. 5 Конституції Угорщини), або посилаються на конкретні інструменти міжнародного права. Наприклад, ст. 181 Конституції Кіпру щодо гарантії своєї територіальної цілісності відсилає до тристоронньої угоди Греції, Турції і Великобританії, яка є додатком до Конституції Кіпру і має конституційну силу. Конституції можуть містити загальні посилення на інші закони, які визначають національну територію. Наприклад, ст. 3 Конституції Молдови, ст. 3 Конституції Румунії тощо передбачають, що кордони встановлюються органічним законом [1].

Серед європейських конституцій ми не спостерігаємо окреслення національної території у вигляді карт, координат, наративних описів тощо. Зустрічається хіба що ідентифікація острівних територій, як у Мальти чи Португалії.

Виникає питання, чому ж, враховуючи контекстно передбачене законодавцем чітке розуміння національної території, у самих текстах конституцій рідко зазначено чітке окреслення національної території?

Територія держави окреслює межу реалізації її законів, поширення влади державних органів. Тож очевидно, це є надзвичайно важливо для кожної держави. Окреслення кордонів в органічних/конституційних законах все ж не дорівнює їх передбаченню безпосередньо в основному законі.

Аналіз текстів конституцій європейських держав дає можливість зробити висновок, що більшість законодавців вважають непотрібним конституційне окреслення меж національної території. Проте можна припустити, що текстове розмежування території сприяло би проясненню мовчазних домовленостей і не/обґрунтованості територіальних претензій.

Проте, навіть якщо держава контролює національну територію, формально висловити претензії на спірну територію може бути для неї привабливим. Так, край Косово і Метохія Сербія у преамбулі Конституції визначає невід'ємною частиною своєї території.

Взірцевими можна вважати поправки 1 та 2 Конституції Македонії від 6 січня 1992 г., у яких зазначено, що Республіка Македонія не має територіальних претензій до сусідніх держав і мінятися її кордон може лише відповідно до Конституції на основі принципу добровільності і відповідно до загальноприйнятих міжнародних норм.

Без сумніву, чітке окреслення кордонів держав на конституційному рівні вирішило би багато питань, суттєво допомогло б подолати невизначеність у міждержавних відносинах, дало б чітке розуміння розмежування сфер дії національної юрисдикції.

Але виникають такі питання – а чи не створило б це ґрунт для нових непорозумінь між державами і чи не поглибило б їх, при наявності спірних територій (як показує існуюча міжнародна практика)? І, до того ж, чи було б це достатнім стримувальним фактом для якоїсь держави-агресора, яка не зважає на загальновизнані імперативні принципи міжнародного права, порушує кордони іншої держави, окупує її території?

Проведений аналіз тільки європейських конституцій щодо територіального питання не формує цілісної картини і логічно потребує розвитку і продовження, через звернення до конституцій інших частин світу у подальших дослідженнях.

Література:

1. Конституції країн світу. URL: <https://www.constituteproject.org/constitution>